

ЗАРОДЖЕННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

THE ORIGIN OF THE PENITENTIARY SYSTEM IN UKRAINE

Казак Р.А., к.ю.н.,
асистентка кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Рідкобород Ю.В., студентка II курсу
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Мелаш А.С., студентка II курсу
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена дослідженню зародження пенітенціарної системи України. У роботі зазначено роль і функції пенітенціарної системи. Згадується перша – Пенсильванська – система. Проаналізовано історичний розвиток карально-виховної системи на теренах нашої держави, починаючи з X ст. до сучасності. Розглядаються основні етапи розвитку системи, які виділяють вітчизняні науковці: допенітенціарний, філантропічний і політичний. У статті схарактеризовано кожний період розвитку карально-виховної політики. Досліджено такі документи, як: договори київських князів Олега й Ігора з Візантією 911 та 945 рр.; «Руська Правда»; звід законів «Права, за якими судиться малоросійський народ»; редакції Литовського статуту 1529, 1566, 1588 рр.; кодекс «Звід установ і статутів про утримуваних під вартою», кодекси Української Радянської Соціалістичної Республіки, закони України тощо. У роботі згадано суд на Запорозькій Січі, який мав специфічний характер, адже в основному козацька система покарань застосовувала пріоритетно смертну кару з метою залякування населення. Розглянуто перші спроби реформувань пенітенціарної системи України. У роботі згадуються люди, які зробили великий внесок у розвиток карально-виховної політики України, такі як О. Куракін, М. Галкін-Враской, С. Дементьев. Розглянуто занепад української пенітенціарної системи після Першої світової війни й розв'язання такої проблеми. Проаналізовано стан системи під час існування Союзу Радянських Соціалістичних Республік і реформи, які були проведені в той час. Виконано розбір дослідження С. Дементьева, згідно з яким з'явилися категорії осіб, яких повинно було утримувати окремо: чоловіки й жінки, особливо небезпечні злочинці, арештовані за особливо тяжкі злочини проти держави, іноземці й особи без громадянства. У статті наведено сучасні дані засуджених в Україні, кількість виправних установ. Зазначено, що протягом існування пенітенціарної системи з'являлась необхідність реформувати її, щоб умови для арештантів в установах виконання покарань не суперечили гуманістичним концепціям. Обґрунтовано, що пенітенціарна система досі потребує реформаций.

Ключові слова: пенітенціарна система, покарання, етапи розвитку вітчизняної кримінально-виконавчої системи, гуманізм, позбавлення волі.

The article is devoted to the study of the origin of the penitentiary system of Ukraine. The article describes the role and functions of the penitentiary system. The first Pennsylvania system is mentioned. The historical development of the punitive-educational system on the territory of our state was analyzed, since the X century till present. The main stages of development of the system, which are distinguished by domestic scientists: pre-penitentiary, philanthropic and political, are considered. The article describes each period of development of punitive and educational policy. The following documents have been studied: the treaties of the Kyivan princes Oleg and Igor with Byzantium in 911 and 945; "Russian Truth"; code of laws "Rights under which the people of Little Russia are tried"; editions of the Lithuanian Statute of 1529, 1566, 1588; Code "Code of Institutions and Statutes on Detainees", codes of the USSR, laws of Ukraine, etc. The paper mentions the court in the Zaporozhian Sich, which had a specific character, because the Cossack system of punishment mainly used the death penalty in order to intimidate the population. The first attempts to reform the penitentiary system of Ukraine are considered. The article mentions the names of people who have made a great contribution to the development of punitive and educational policy of Ukraine, such as: Kurakin, Galkin-Vraskoy, Dementiev. The decline of the Ukrainian penitentiary system after the First World War and the solution of this problem are mentioned. The state of the system during the existence of the USSR and the reforms that were carried out at that time are analyzed. The analysis of the study Dementiev, according to which there were categories of persons who had to be detained separately: men and women, especially dangerous criminals arrested for especially serious crimes against the state, foreigners and stateless persons. The article presents current data on convicts in Ukraine, the number of correctional facilities. It is noted that during the existence of the penitentiary system there was a need to reform it so that conditions for detainees in penitentiaries. It is substantiated that the penitentiary system still needs reforms.

Key words: penitentiary system, punishment, stages of development of the domestic penitentiary system, humanism, imprisonment.

Постановка проблеми. Пенітенціарна система виконує найголовнішу роль у виправленні засуджених під час ресоціалізації. Вона існує вже четверте століття, але має свої прогалини й недоліки не тільки в Україні, а й у державі, де вона зародилась, – США. У кожній країні в'язнична система мала свою історію зародження та розвитку, що відрізнялась характерними особливостями. Слід дослідити етапи вітчизняної кримінально-виконавчої системи, щоб надалі мати можливість вдосконалювати її та позбутися наявних прогалин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною основою написання статті стали праці відомих вітчизняних вчених, таких як К. Алімов [1], С. Дементьев [2; 3], О. Бандурка [4], С. Зливко [5], О. Ткачова [6], Г. Демченко [7] та інші.

Мета статті. Метою статті є дослідження переваг і недоліків вітчизняної пенітенціарної системи, починаючи з її витоків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Пенітенціарна система забезпечує виконання покарань у вигляді: позбавлення волі, обмеження волі, утримання підслідних із моменту взяття під варту до суду й покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, таких як: виправні й громадські роботи, позбавлення права обіймати посади або займатися діяльністю на певний строк [8, с. 413–421]. У її підпорядкованості перебувають слідчі ізолятори, виховні колонії, колонії різного рівня безпеки, виправні центри й кримінально-виконавчі інспекції. Кримінально-виконавча система покликана насамперед не тільки забезпечувати покарання злочинців, а й бути профілактикою рецидивізму.

В'язнична система не повинна завдавати засудженим додаткових страждань, окрім позбавлення волі, адже головною метою є виправлення арештованих і запобігання повторних злочинів [9, с. 40–41].

Прийнято вважати, що сучасна тюрмна система з'явилась у XVIII столітті в Пенсильванії, штаті США. Але в'язниці з'явилися ще раніше, наприклад, у Нідерландах існували каторжні в'язниці за два сторіччя до зародження першої, Пенсильванської, системи [10].

Вітчизняні науковці виділяють три етапи в історії розвитку кримінально-виконавчої системи на теренах нашої держави, а саме: допенітенціарний, філантропічний і політичний.

Перший період, допенітенціарний або каральний, є найтривалішим, адже охоплює час від моменту фіксації в нормативних джерелах і пам'ятках звичаєвого права функції виконання кримінальних покарань до кінця XVIII століття. Основною характеристикою цього етапу є надзвичайна жорстокість покарань. Законодавчо покарання закріплювались вже у X столітті. Про це свідчать перші договори руських із греками 911 та 945 рр., підписані за князювання Олега й Ігоря. У цих документах вживалися терміни «страта» й «помста» замість «покарання» [11, с. 52].

Згідно з «Руською правдою», першою збіркою стародавнього руського права, система покарань була досить розгалуженою: вона передбачала штрафи, кровну помсту, смертну кару, вигнання, заслання, ув'язнення, позбавлення кінцівок та інших органів тощо.

У період Київської Русі ув'язнення було декількох видів: «в погреб» – земляна тюрма, «в железа» – йдеться про кайдани, «в дыбу» – позначало колодку, яку зазвичай використовували для катувань.

Також відбувалася й смертна кара, але в «Руській правді» про неї не згадується. За князювання Володимира було введено смертну кару за розбій, грабїж та інші тяжкі злочини. Страту в Київській Русі здійснювали повішенням, утопленням, колесуванням, посадженням на палю.

Важливу роль у формуванні кримінальної системи й законодавства відігравали редакції Литовського статуту 1529, 1566, 1588 рр. і суд на Запорозькій Січі, звід законів «Права, за якими судиться малоросійський народ». У період дії Литовських статутів пріоритетною ціллю покарань була публічна помста й залякування. Тоді використовували в ролі кари тілесні пошкодження, позбавлення прав і статусу, позбавлення волі, конфіскацію майна, смерть тощо. У Речі Посполитій позбавлення волі почали застосовувати дуже широко після прийняття III Литовського Статуту 1588 р. До цього часу вже була сформована досить розвинена система місць ув'язнення [12].

Деяко специфічний характер мали покарання на Запорозькій Січі. Як зазначено в документах, покарання мали переважно залякувальний характер. На це вказує, наприклад, така фраза в одному з документів того часу: «дабы й другие таких непристойных худостей делать не отважувались». Козацька система покарань в основному використовувала смертну кару, яку можна було поділити на просту й кваліфіковану. Найпоширенішим було підвищення. У простий спосіб карали так: саджали на коня, підводили до шибениці, накидали петлю та били коня, щоб той побіг. Повищення за ребро на гак було вже кваліфікованим способом страти. Варто відзначити, що підвищеного зняти ніхто не мав права, адже за це було передбачено смертну кару також. Згадуються випадки, коли козаки застосовували втоплення як вид покарання: наприкінці XVI століття козаки втопили посланця від короля, на початку XVII століття – київського вїта Хведора Ходьку за зневагу до Війська Запорозького [13]. Звичним було застосування кваліфікованих покарань: посадження на палю, колесування, заковування живцем, спалення тощо. Варто зазначити, що смертні вироки на Запорозькій Січі не виконували кати, адже їх не було, на відміну від Литовської держави. Їх виконували інші правопорушники, адже страта вважалась злочином. У тих випадках, коли злочинця не було навіть через деякий час, роль ката виконував полонений іншої релігії.

Характерними були також тілесні покарання, але вони були одноманітними. Останнім видом покарань, що поступово ставало популярним, було позбавлення волі. Місцем ув'язнення на Січі була яма, де тримали злочинців, закутих у кайдани або колодки. Через жахливі умови арештовані часто вмирили від голоду або холоду. Справжніх в'язниць у козаків не було, адже вони суперечили військовому життю козаків. Вживалися й інші види позбавлення волі – прикуття до стовпа або до гармати [14].

Як висновок, можна сказати, що законодавство, яке діяло на теренах України в XV–XVII столітті, було гуманнішим, ніж у розвинених країнах Європи, де широко застосовувалися найжорстокіші тілесні покарання.

Другий період розвитку називається *філантропічним*, адже за нього почали покращуватись умови для утримання арештованих. «Інструкція київського магістрату магістратському городничому» 1757 р. – документ українського походження, який відбиває тогочасну пенітенціарну систему. Він складається з 23 розділів, в яких викладено різні функції поліції. Кримінально-виконавчі норми згадуються лише у двох із них. Дослідивши документ, можна сказати, що в'язничою системою керував магістрат, без відома якого не дозволялось засуджувати когось або звільняти.

Уперше спробу реформувати пенітенціарну систему України зробив О. Куракін – генерал-губернатор Малоросії. Передбачалось побудувати нові в'язниці, реформувати арештантів залежно від тяжкості злочинів. Реформування розпочалось стрімко, але так само стрімко сповільнилось через нестачу необхідних коштів, саме тому процес поліпшення стану в'язниць затягнулось на декілька десятиліть [15].

У 1819 р. Олександр I затверджує Статут Товариства піклування про тюрми [16], згідно з яким основним було моральне перевиховання злочинців і покращення умов для їхнього життя в неволі. Через те, що вплив Товариства було слабким на території всієї Російської імперії, знову було підписано Статут 1851 р., який цілком не відрізнявся від попереднього, крім того, що було формально закріплено посадових осіб на рівні держслужбовців (секретарі, економісти, канцеляристи тощо).

«Звід установ і статутів про утримуваних під вартою» – кодекс, в якому було зазначено місця ув'язнення. До першої групи належать місця ув'язнення «на съезжих дворах» і городничих правліннях. До другої – тюрмні фортеці або остроги в містах. До третьої – упокорювальні й робочі доми. До такого переліку не потрапили монастирські тюрми, що були підпорядковані відомству духовних справ, а також арештантські роти. До останніх відправляли людей будь-яких соціальних верств за різні злочини. Арештанти будували й ремонтували споруди державного значення, мости, торговельні шляхи тощо [17].

Як висновок, можна сказати, що під час цього періоду розвитку в'язничої системи значна увага приділялась харчуванню ув'язнених, їхній дисципліні. Також вони мусили працювати, навчатись ремесел, ходити до церкви на сповідь, адже це вважали основними шляхами для їхнього перевиховання.

Останній період розвитку карально-виховної системи дістав назву *політичного*. Було прийнято рішення реформувати центральний апарат управління в'язницями через скасування кріпосного права, тілесних покарань тощо. Тому в березні 1879 р. вступив у дію Закон про Головне тюрмне управління (далі – ГТУ), керівником якого став М. Галкін-Враской. Він особисто відвідав тюрми таких міст, як Київ, Харків, Одеса, Миколаїв, Херсон, Керч, Феодосія тощо. Висновком його ревізії було реставрування старих будівель для утримання засуджених і розвиток тюрмної праці.

Після Першої світової війни необхідно було відновлювати гідну роботу в'язничних установ. Але реформування

пенітенціарної системи розпочалося лише з приходом більшовиків до влади. Було ліквідовано губернські й повітові комітети Товариства піклування про тюрми, змінено основні форми впливу на засуджених, деталізовано принципи керівництва над каральними закладами тощо. Також було створено перші колонії, які в основному мали сільськогосподарський напрям виробництва.

Перший Виправно-трудоий кодекс Української Радянської Соціалістичної Республіки (далі – УРСР) був прийнятий 27 жовтня 1925 р. Він передбачав такі види місць позбавлення волі: будинки ув'язнення, виправно-трудоі будинки, трудові колонії, ізолятори спеціального призначення, перехідні виправно-трудоі будинки.

З'явився новий інститут покарань – Головне управління виправно-трудоих таборів (далі – ГУТАБ). Керівникам таборів надавалась можливість самостійно видавати нормативні акти. Часто люди вмирили від голоду й холоду в таких закладах для виправлення. Харчування та медицина в таборах були на дуже низькому рівні, нормою були вбивства засуджених без вагомої причини. Арештантів використовували як рабську силу: вони будували мости, дороги, канали, видобували сировину для виробництва тощо.

У ті часи людей не тільки відправляли до виправних таборів, а й масово розстрілювали. Статистика вказує на приблизні дані втрат: у період з 1937 по 1939 рр. було страчено півмільйона людей, а заслано до таборів майже 12 мільйонів [18]. Кількість померлих у ГУТАБ в період із 1918 по 1956 р. – від 1,2 до 1,7 мільйона [19]. З кожним роком число постраждалих від репресій зростало в геометричній прогресії.

Після Другої світової війни в Україні була необхідність відтворити місця позбавлення волі. У перші поствоєнні роки на території ще існувало декілька таборів, але після закінчення реставраційних робіт їх ліквідували.

У 1958 р. Рада Міністрів Союзу Радянських Соціалістичних Республік (далі – СРСР) затвердила загальносоюзне Положення про виправно-трудоі колонії та тюрми [20]. Основним видом виправно-трудоих установ для дорослих засуджених були визнані виправно-трудоі колонії. Вони передбачалися з трьома видами режимів: загальним, посиленим і суворим. Положенням не передбачалися виправно-трудоі табори, і вони були або реорганізовані в колонії, або ліквідовані. У тюрмах встановлювалося два види режиму: загальний і суворий. Передбачалося створити 110 нових виправно-трудоих колоній. Водночас було прийнято рішення не направляти засуджених за межі тих республік, на території яких вони вчинили злочини або проживали до засудження. Вищезазначені положення знайшли своє закріплення й у новому Кримінальному кодексі УРСР 1961 р., і в Основах виправно-трудоого законодавства СРСР і союзних республік 1968 р. [21, с. 14].

11 липня 1969 р. Законом СРСР затверджені Основи виправно-трудоого законодавства Ради РСР і союзних республік, що введені в дію з 1 листопада 1969 р., які закріпили нову класифікацію засуджених: особи, які вперше відбувають покарання у виді позбавлення волі; особи, які раніше відбували покарання у виді позбавлення волі; засуджені, яким покарання у вигляді смертної кари замінено позбавленням волі в порядку помилування або амністії; засуджені за особливо небезпечні державні злочини, а також засуджені іноземці й особи без громадянства; засуджені до позбавлення волі жінки; особи, які потребують спеціального лікування, і неповнолітні [22, с. 23].

1 червня 1971 р. було введено в дію Виправно-трудоий кодекс (далі – ВТК), який закріпив окреме утримання чоловіків і жінок, дорослих і неповнолітніх, іноземців, осіб без громадянства й громадян України [23].

У 1980 р. С. Дементєв зробив висновок, що однією з причин скоєння нового злочину особою, яка раніше вже відбувала позбавлення волі, є факт її спільного прожи-

вання з особами, винними в різних як за характером, так і за мотивами злочинах. Він радив «серьозно задуматися над тем, не навчиться ли хулиган воровати и, наоборот, вор хулиганить, развратник грабит, а грабитель развратничать, если они будут находиться в одной колонии, вместе работать, проводить свободное время» [2]. Він створив власну класифікацію, згідно з якою такі категорії осіб повинні були утримуватися окремо:

1) вперше засуджені чоловіки до відбуття покарання у виді позбавлення волі незалежно від строку покарання за злочини, що не є тяжкими, а також за тяжкі злочини на строк до трьох років;

2) вперше засуджені жінки до відбуття покарання у виді позбавлення волі за будь-які злочини, за виключенням особливо небезпечних, незалежно від строку покарання;

3) чоловіки й жінки, які раніше відбували позбавлення волі, але не є особливо небезпечними рецидивістами;

4) особливо небезпечні рецидивісти;

5) особи, яким покарання у вигляді смертної кари замінено позбавленням волі в порядку помилування або амністії;

6) засуджені за особливо тяжкі державні злочини;

7) засуджені іноземці і особи без громадянства [3, с. 56–64].

Тобто засуджений перебуває весь строк покарання лише серед подібних до себе.

Варто відзначити, що саме після проголошення незалежності України з'явилась потреба терміново реформувати пенітенціарну політику, тому почали формувати нове кримінально-виконавче законодавство в 90-х рр. минулого століття. У січні 1991 р. Президія Верховної Ради України видала Указ «Про внесення деяких змін у Виправно-трудоий кодекс України» [24]. В усіх установах такого характеру була збільшена кількість побачень засуджених; зняті обмеження в листуванні; встановлено вагу посилок, які отримують засуджені; збільшені суми грошових коштів на придбання продуктів харчування та предметів першої потреби. Через 10 років до ВТК України було внесено зміни, які передбачали введення обов'язкової середньої освіти, можливість засудженим звертатися до Уповноваженого з прав людини без перегляду листів, заяв і скарг представниками адміністрації, покращення умов перебування в місцях позбавлення волі.

Важливою подією в розвитку пенітенціарної системи України було прийняття Кримінально-виконавчого кодексу у 2004 р. Основною відмінністю цього кодексу від попереднього є скасування смертної кари, надання довічного позбавлення волі лише за умисне вбивство за обтяжучих обставин.

Сучасна пенітенціарна служба України є сукупністю органів та установ виконання покарань, що складає комплекс державно-правових, соціально-економічних і психолого-педагогічних інститутів. Станом на 2021 р. в Україні діють 19 установ виконання покарань, 14 – слідчих ізоляторів, 5 – виховних колоній, 25 – виправних центрів, 115 – виправних колоній [25]. За даними на 1 вересня 2020 р. усього ув'язнених – 50 890 осіб [26]. З метою задоволення людських потреб для засуджених діють заклади освітнього, релігійного й медичного спрямування.

У черговий раз реформується й Державна кримінально-виконавча служба України, завданням якої відповідно до ст. 1 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» [27] є здійснення державної політики у сфері виконання покарань. Основними завданнями реформи є: залучення нових кадрів у систему на всіх рівнях – передусім шляхом підвищення рівня заробітної плати; підготовка законодавства у сфері функціонування слідчих ізоляторів та установ виконання покарань відповідно до законодавства Європейського Союзу; будівництво нових слідчих ізоляторів та установ

виконання покарань у великих містах України в рамках державно-приватного партнерства. Разом із тим, незважаючи на те, що здійснені кроки щодо реформування пенітенціарної системи, які проводились останніми роками, значно поліпшили ситуацію в системі, і надалі залишається актуальним питання її подальшого реформування та внесення деяких коректив у вже здійснені заходи [5, с. 170–171].

Висновки з дослідження та перспективи подальших досліджень у напрямі. Отже, за історичним розвитком пенітенціарну систему в Україні можна поділити на три види – допенітенціарний, філантропічний і політичний, кожний з яких має свої характерні ознаки, персоналії

та документи. Щодо сучасного етапу, то варто відзначити, що необхідно надалі реформувати пенітенціарну систему України, аби вона не відставала від норм, закріплених зарубіжними державами й суспільством. Сучасні проблеми кримінально-виконавчої політики України пов'язані з відсутністю в українській науці й соціальній практиці реального уявлення про призначення та сутність такої політики в цілому. Також основною проблемою є те, що в закладах для відбування покарання немає акценту на підтримання та відновлення психічного здоров'я засуджених, як за кордоном. Зміст пенітенціарної системи полягає, по-перше, в перевихованні злочинця, а вже потім – у його покаранні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алімов К.О. Громадські роботи як вид адміністративного стягнення за законодавством України. *Вісник Запорізького національного університету: збірник наукових праць. Юридичні науки.* 2011. 19 с.
2. Дементьев С.І. Позбавлення волі, кримінально-правові та виправно-трудові аспекти. Ростов : Видавництво Ростовського університету, 1981. 180 с.
3. Дементьев С.І. Позбавлення волі як міра кримінального покарання. Краснодар : «Советская Кубань», 1977. 208 с.
4. Бандурка О.М. Погляд на сучасну пенітенціарну систему України через призму її реформування. *Кримінальне право. Виправно-трудове право. Масові пресрелі.* 2013. 42 с.
5. Зливко С.В. Основні завдання і функції державної кримінально-виконавчої служби України. *Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра.* 2018. Вип. 1. С. 175–178.
6. Ткачова О.В. Виконання покарань у виді виправних і громадських робіт : монографія. Харків : Право, 2010. 192 с.
7. Демченко Г.В. Покарання за Литовським статутом. Київ : Ун-т Св. Володимира, 1894. С. 413–421.
8. Гіденс Е. Влаштування суспільства. Нарис теорії структуризації / пер. І.В. Тюріної. Москва : Академічний Проект, 2005. 528 с.
9. Крісті Н. Боротьба зі злочинністю як промисловість / пер. О.А. Петрова. Москва, 2001. 216 с.
10. Юридична енциклопедія : у 6 т. / гол. ред. Ю.С. Шемшученко. Київ : Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2002. Т. 4. 720 с.
11. Яцишин М.М. Історико-правові засади кримінально-виконавчої політики України : монографія. Луцьк : Волинський національний ун-т ім. Лесі Українки, 2010. С. 52.
12. Демченко Г.В. Покарання за Литовським статутом: типографія. Київ : Ун-т Св. Володимира, 1894. 284 с.
13. Білоус Н.О. Київ наприкінці XV — у першій половині XVII століття. Міська влада і самоврядування : монографія. Київ, 2008. 358 с.
14. Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків. Київ : Наукова думка, 1990. Т. 1. 592 с.
15. Гернет М.М. Історія царської тюрми. Москва : Державне видання юридичної літератури, 1960. Т. 1. 384 с.
16. Енциклопедичний словник Брокгауза й Ефрона : у 86 т. / гол. ред. К.К. Арсеньєв. Санкт-Петербург : Акціонерне видавниче товариство Брокгауз і Ефрон, 1898. Т. 24. 863 с.
17. Гернет М.М. Історія царської тюрми. Т. 2. Москва : Державне видання юридичної літератури, 1951. Т. 2. 511 с.
18. Юридична енциклопедія : у 6 т. / гол. ред. Ю.С. Шемшученко. Київ : Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1998. Т. 1. 672 с.
19. Статистика «Кількість померлих у ГУЛАГу в період з 1918 по 1956 рік». *Encyclopedia Britannica.* URL: <http://www.britannica.com/EVchecked/topic/249117/Gulag> (дата звернення: 21.10.2021).
20. Положення об ИТК и тюрьмах МВД СССР : Приказ МВД СССР № 990 с объявлением от 15 декабря 1958 г. № 51. *Фонд Александра Н. Яковлева* : веб-сайт. URL: <https://www.alexanderyakovlev.org/fond/issues-doc/1009165> (дата звернення: 22.10.2021).
21. Про затвердження Основ виправно-трудового законодавства Союзу РСР та союзних республік : Закон СРСР від 11 червня 1969 р. *Відомості Верховної Ради СРСР.* 1973. № 18. Ст. 229. URL: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docview&page=1&print=1&nd=102011943&rdk=0&&empire=> (дата звернення: 22.10.2021).
22. Про затвердження основ виправно-трудового законодавства Союзу РСР та союзних республік : Закон від 11 липня 1969 р. № 4074-VII. *Відомості ВР СРСР.* 1973. № 18. Ст. 229. URL: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docview&page=1&print=1&nd=102010115&rdk=1&&empire=> (дата звернення: 22.10.2021).
23. Виправно-трудовий кодекс України : Закон України від 23 грудня 1970 р. № 3325-VII (втратив чинність 1 січня 2004 р. на підставі № 3325-07). *База даних «Законодавство України».* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3325-07#Text> (дата звернення: 31.08.2021).
24. Про внесення деяких змін до Виправно-трудового кодексу Української РСР : Указ Президії Верховної Ради Української РСР № 662-XII від 28 січня 1991 р. *База даних «Законодавство України».* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/662-12/ed19910128#Text> (дата звернення: 02.09.2021).
25. Перелік найменувань органів, установ виконання покарань, слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України : Наказ Міністерства юстиції України від 10 травня 2017 р. № 1519/5. *Міністерство юстиції.* URL: <https://minjust.gov.ua/uk/n/22507> (дата звернення: 02.09.2021).
26. Рівень ув'язнення в ЄС та Україні продовжує знижуватись: оприлюднена щорічна кримінальна статистика Ради Європи. *Громадський простір* : вебсайт. URL: <https://www.prostir.ua/?news=riven-uvyaznennya-v-es-ta-ukrajini-prodovzhuje-znyzhuvatys-oprylyudnena-schorichna-kryminalna-statystyka-rady-evropy> (дата звернення: 02.09.2021).
27. Про Державну кримінально-виконавчу службу України : Закон України від 1 січня 2021 р. № 2713-IV / *Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15#Text> (дата звернення: 22.10.2021).